

Materiyanın çürük zənciri

Saday Budaqlının “Fevral” povesti haqqında

əvvəli ötən saylarımızda

Həqiqətən, eqosundan yarımış, narsis xəstəliyinə tutulmuş zavallılar adamdan dilənçi payını da minnətlə alarlar - guya aldıqları sədəqəni özlərinin nəfi üçün yox, sədəqə verənin xeyri üçün, onun mərtəbəsini Allah yanında ucaltmaq, onun verdiyi qəpiyi ilahi administrasiyada sığorta pulu kimi qeydiyyatdan keçirmək üçün götürürlər. Onlar başqasına dəyən zərərin müqabilində ondan ziyana düşdüyünə (yəni günah özündə olduğuna) görə haqq istəyərlər, halallığını başına qaxmaq üçün özlərin aldanışına sevinərlər, dürüst insanı əfəl, mağmın sayarlar. Onlar təmənnəsiz yaxşılığın düşmənidirlər, insanın heç bir nəf güdmədən yaxşılıq eləyə biləcəyinə dünyasında inanmazlar, ona görə də ya axtarıb o yaxşılığın arxasında duran gizli niyyəti “taparlar”, ya da onu özlərindən uydururlar. Onlar başqasına olunan yaxşılığı özlərinə vurulan zərbə kimi, ziyan kimi qavrayarlar, özgənin qazancını özlərinin iflası, başqasının ucaltması özlərinin tənəzzülü sanarlar. Onlar insanın əzabıyla qidalanarlar, bütün yaxşılara, yaxşılıqlara çirkab yaxmaqdan həzz alarlar.

Bir sözlə, onlar qarşılarına qoyulan dolu qabı boş qaba çevirəndən sonra o boşqabı içinə tüpürməmiş yiyəsinə qaytarmazlar. Bütün bunlarla bərabər özlərini hamıdan təmiz, hamıdan məğrur, hamıdan haqlı tutmağa çalışarlar. Qəhrəmanımızın kiçik qardaşı da belə tiplərdəndir - öz ələmində guya cənnətə gedir, fəqət getdiyi cənnəti ailəsi uğrunda oduna yaxıldığı cəhənnəm kimi qələmə verir.

Ancaq əsərin qəhrəmanı özü də xudbin emosiyalardan məhrum deyil, sadəcə, onun eqoizmi, necə dəyərlər, xoşməramlı, xoşxassəlidir. O da başqalarının ondan asılı qalmasını, başqaları üzərində hökm sürməyi arzulayır, çünki sevgini yalnız bu yolla qazanmağın mümkünlüyünə inanır. Başqasının bədbəxtliyi onu da xoşbəxt eləyir, intəhası o, bədbəxtin başından basmaqla yox, bədbəxtə əl uzatmaqla, onu öz mərhəmətinə möhtac qoymaqla təskinlik, təsəlli tapır: “Demə, bütün ömrü boyu bu-nuca - kimlərinə səndən asılı olduğunu, necəsə sənə ehtiyacı olduğunu hiss etməkcə adama rahatlıq gətirmiş. Çünki onda səni sevdiklərinə sözsüz-söhbətsiz inanırsanmış. Yəqin bu rahatlığa görə uşağı balaca vaxtı çox istəyirsən; bilirsən ki, döysən də, söysən də, səndən üzü dönməz, ətəyini buraxmaz, bir az sonra yenə üstünə qaçacaq, sən qacağında kiryə-cək”.

Bacısı itkin qardaşlarının oğlunun to-yuna gedib qayıdandan sonra qəhrəmanımız intizarla gözləyir ki, bacı toyda onun yerinin göründüyündən yana-yana danışacaq, getmədiyinə görə onu ərkyana qınayıb kövrəldəcək. Onun təsəvvüründə Lüdmila da, oğlu da çətinliklə yaşayırdılar, mütələq əmi himayəsinə ehtiyacları vardı. Di gəl: “Bacısı getdi, qayıtdı, toydan, Lüdmilanın yaxşı güzəranından, toyda qardaşıyla görüşdüyündən ağızdolusu, sevinclə danışdı, xəbəri də yoxdu ki, o, içini yeyir, öz axmaqlığına gülür. Çünki əvvəllər Lüdmilanın, qardaşının həyatını asanca təsəvvürünə gətirirdi, təsəvvürünə gətirib hallarına acıyırdı, elə bilirdi onlar üçün dünyada hər şey itirilib, oturub-durub keçmiş günləricə xatırlayırlar, onları yaşadan, çəkib aparan da həmin günlərin sevincidi. Demə, belə fikirləşməklə, hallarına acımaqla təsəlli tapırmış, öz dərdsərilə təkbətək qalmamaq üçün başını qatırmış. Qardaşının qayıdacağından əlini üzdüyündən gündən-günə hələ lap xeyirxah olurdu, qardaşına lap yazdığı gəlirdi, hətta qayıtmağını arzulayırdı, qayıtmamağına inandığına görə arzulayırdı; atasının dəfninə də gəlməyən adam sonra nə üzlə qayıdacaqdı ki?!”

Göründüyü kimi, əsərin qəhrəmanı yaxşılığa, mərhəmətə, fədakarlığa eqosunun yemək ehtiyac duyur, onun xudbinliyi heç də qardaşının eqoizmindən geri qalmır. Fərq burasındadır ki, qardaşının eqosu xudbin emosiyaların mənfəi qütbündə, onun eqosu isə - müsbət qütbündə qərar tutur. Bu qardaş qütblər gəcəylə gündüz, qarayla ağ kimi bir-birini tarazlayır, bir-birini tamamlayır, bir-birini yenidən yaradır. Doğrudan da, bu dünyanın xeyrişəri birini içəridən, o birini kənardan seyrə daldığımız, adlarını belə bilmədiyimiz bu iki qardaş qədər bir-birinə qardaşdır.

Əsər boyu qəhrəmanımız öz ömrünü gözədən keçirir, bir növ özünə hesabat verir, xatirələrini arıtlayır, olmuşlarla ola biləcəkləri tərəziyə qoyur: “Daha onu da bilirdi ki, eləyib-eləmədiklərinə görə özü-nü üzməyə dəyməz, çünki necə yaşasan da, vaxt özünü peşmançılıq gətirir, anla-yammırsan nə yaxşıdı - yanından ötür

keçdiyin, yoxsa çatdığın. Bu gün inandığına da sabah şübhə eləyirsən, əlin hər yerdən üzüləndə heç nədən yenə özünə bir ümid yaradırsan, indi də onun arxasına düşürsən. Bütün ömrü beləcə ümidlə şübhə arasında keçdi... Gərək bunları vaxtında başa düşəydi, yaddaşın unutkanlığına inanaydı, başa düşəydi ki, yalanla həqiqət eyni şeydi - hər şey olan anda həqiqətdi, bir an sonra yalan. Yalan olduğuna görə də olub keçəni öz ömrü kimi xatırlayamır, elə bil ayrı-ayrı illəri, günləri ayrı-ayrı adamlar yaşayıb...”

Əgər yalanla həqiqət eyni şeydirsə, bütün olanlar bir an sonra yalana çevrilirsə, demək, həqiqət yoxdur, hər şey elə yalandır - yalan dünya, yalan həyat, yalan sevgilər... Bircə ölüm yalan deyil, gerçək olan tək ölümdür, fəqət o da yoxluq deməkdir - gerçək saydığımız şey əslində yoxdur. Onda belə çıxmırmı ki, həyatın iki üzündən biri kimi ölüm özü də yalandır? Axı yox bildiyin şeyi nə deyə var sayasan?..

Fəlsəfədən çox da xoşlanmayan müəllifin yaydığı bu məqamda qədim yunan zahidlərinin topladığı Stoya limanına yalan alır. Stoiklər deyirdilər ki, insan doğulduğu gündən ölməklə məşğul olur, ötür keçmiş illərimiz, yaşanmış ömrümüz artıq bizimki deyil, uşaqlığımız, gəncliyimiz də biz deyilik, çoxdan ölüb getmiş bir başqasıdır. Antik Roma filosofu, stoizmin ən uca zirvəsi Seneka opponenti Lutsiliyə məktubunda yazırdı: “Bizim bədbəxtliyimiz ondadır ki, ölümü yalnız irəlidə görürük, amma ölümümüzün çoxu artıq geridə qalıb - axı ömrün ötür keçmiş illəri ölümə məxsusdur”.

Mövlana Cəlaləddin Rumi bu gerçəyi bir başqa cür ifadə eləyirdi: “Allah insanı hər nəfəsdə yenidən yaradır”. Yəni bu nəfəsdə artıq bundan bir nəfəs əvvəlki adam deyilik, hər nəfəs alıb-verəndən sonra ölüb, aldığımız hər yeni nəfəsdə dünyaya yenidən gəlirik. Bu minvalla canlının həyatı bir an ara vermədən özünü öldürməkdən, zamanın gözəgörməz anlarını dəyirman kimi üyüdüb, şüursuz bir istəklə gələcəyə - ölümə can atmaqdan ibarətdir.

Ramiz Rövşən isə “Süd dışının ağrısı” poemasında belə yazır:

Ayağımız yer tutandan eləcə
Adladığca ildən-ilə ölürük.
Bu dünyada birdəfəlik ölüncə
Allah bilir neçə kərə ölürük.

Bir nazlı xanıma çevrilən kimi
bir gözəl qız ölür, mənim balam.
Bığ yeri tərləyən kimi
bir dəcəl uşaq ölür.
Bu dünyada az yaşayan
az ölür, mənim balam,
Bu dünyada çox yaşayan çox ölür.

Görən olmur ölənlərin qanını,
Biz ki sağıq, sağ adama kim ağlar?
Kim nə bilir,
əl-ayağı tir-tir əsən bu qarı
bir nazlı xanımın alıb canını,
Bu yazıq qocanın donqar belində
ucaboşlu bir cavanın qəbri var...

“Fevral”ın məchul qəhrəmanı da həyatının mərhələlərini ayrı-ayrı adamların ömür kitabından fəsilələr kimi xatırlayır:

“...Ayrı bir adam haçansa uşaq olmuşdu, səhər-səhər yerindən durub yuxulu-yuxulu ata-anasının yanına qaçmağı xoşlayırdı, aralarında uzanıb nazlanırdı, xətrinə dəyəndə, nədənsə inciyəndə acıq eləyib küsürdü, bilirdi ki, gəlib könünü alacaqlar, qılığına girəcəklər, əvvəlkindən daha çox əzizləyəcəklər...”

...Bir dəfə evdə adam çox olduğundan Vəliylə onu yatızdırmağa qonşuya apardı-lar. Onların da tək qalmaq ürəklərindənidi; yerlərinin içində oynayırdılar, gülürdülər, yastıqları bir-birinə tullayırdılar. Qəfil ataları otağa girdi, acıqlı-acıqlı üstlərinə qışqırdı ki, sakit olunlar, gülməsinlər! İkisi də elə bil bir himə bəndiydilər, səs-səsə verib ağladılar. Onda ataları da durub-durub birdəncə ağladı, onları qucaqlayıb, ağlayın, dedi, siz də ağlayın, ananız ölüb...

davamı növbəti sayımızda

F. Uğurlu